

LAPSEN SUOJELU

**Toteuttaminen ja päätöksenteko
Käsikirja lapsen asioista päättävälle**

Mirjam Araneva

TALENTUM PRO ■ Helsinki 2016

Copyright © 2016 Talentum Media Oy ja Mirjam Araneva
Yhteistyössä Lakimiesliiton Kustannus

Kansi: Lauri Karmila
Kannen kuva: Mari Terkomaa
Taitto: Marja-Leena Saari

ISBN 978-952-14-2800-5
ISBN 978-952-14-2802-9 (verkkokirja)

BALTO print
Liettua 2016

Palaute kirjasta: www.talentumshop.fi

Sisällys

ESIPUHE	V
LYHENTEET	XXXVII
I PERUS- JA IHMISOIKEUDET LASTENSUOJELUSSA	1
1 Perus- ja ihmisoikeudet	1
1.1 Perus- ja ihmisoikeudet lastensuojelun ydinalueena	4
1.2 Lapsen oikeuksien sopimus lastensuojelussa	6
1.2.1 Lapsen oikeuksien sopimuksen yleisperiaatteet lastensuojelussa	8
1.2.2 Muut lapsen oikeuksien sopimuksessa suojatut lapsen oikeudet lastensuojelun ytimessä	16
1.3 Euroopan unionin perusoikeuskirjan 24 artikla	19
1.4 Euroopan ihmisoikeussopimus	20
1.5 Suomen perustuslain säännökset lastensuojelussa	23
1.6 Lastensuojeluviranomaisen menettelyyn liittyvät perustuslailliset vaatimukset	26
1.6.1 Suomen valtiosääntö	26
1.6.2 Oikeusvaltioperiaate ja julkisen toiminnan lainalaisuus	27
1.6.3 Vastuu virkatoiminnasta	28
1.6.4 Menettelylliset perusoikeudet, oikeusturva ja hyvä hallinto	29

Sisällys

1.6.5	Perusoikeuksien turvaaminen	31
1.6.6	Julkisen vallan käyttö ja mahdollisuus antaa julkinen hallintotehtävä muulle kuin viranomaiselle.	32
II	SOSIAALIHUOLTOLAKI OSANA LAPSEN SUOJELUA.	37
1	Sosiaalihuoltolaki perustason palveluiden turvaajana	37
2	Sosiaalihuollon toteuttamisen keskeiset periaatteet ja asiakkaan osallisuus	43
3	Välttämättömän huolenpidon ja toimeentulon turvaamisesta kiireellisissä tilanteissa	44
4	Sosiaalipalvelun järjestäminen muissa kuin kiireellisissä tilanteissa	45
5	Lapsen terveyden ja kehityksen turvaaminen	45
5.1	Sosiaalihuollon asiakkaana oleva lapsi	46
5.2	Erityisen tuen tarpeessa oleva lapsi.	47
6	Sosiaalihuollon asiakasasiakirjalain mukainen kirjaamisvelvoite	48
7	Tuen tarpeet sosiaalihuollossa	49
7.1	Jokapäiväisestä elämästä selviämiseen liittyvä tuen tarve.	50
7.2	Asumiseen liittyvä tuen tarve	50
7.3	Taloudellinen tuen tarve	51
7.4	Tuki sosiaalisen syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi	51
7.5	Lähisuhde- ja perheväkivallasta sekä muusta väkivallasta ja kaltoinkohtelusta aiheutuva tuen tarve.	51
7.6	Äkillisiin kriisitilanteisiin liittyvä tuen tarve	52
7.7	Lapsen tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin liittyvä tuen tarve	53
7.8	Päihteiden ongelmakäytöstä, mielenterveysongelmasta sekä muusta sairaudesta, vammasta tai ikääntymisestä aiheutuva tuen tarve	55

7.9	Fyysiseen, psyykkiseen, sosiaaliseen tai kognitiiviseen toimintakykyyn liittyvä tuen tarve	55
7.10	Tuen tarpeessa olevien henkilöiden omaisten ja läheisten tukeminen	56
8	Sosiaalihuoltolain mukainen tuen tarve ja sosiaalihuollon erityislait	56
9	Tuen tarpeisiin vastaavat sosiaalipalvelut	57
9.1	Sosiaalityö ja sosiaalihojaus	59
9.1.1	Sosiaalityö	59
9.1.2	Sosiaalihojaus	60
9.2	Lapsiperheiden peruspalvelut	61
9.2.1	Perhetyö	61
9.2.2	Kotipalvelu	62
9.2.3	Kasvatus- ja perheneuvonta	64
9.2.4	Muut sosiaalipalvelut	65
9.3	Lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten valvonta	66
9.4	Päihde- ja mielenterveystyö sekä sosiaalinen kuntoutus osana lapsen hyvinvoinnin turvaamista	68
9.4.1	Päihdetyö	68
9.4.2	Mielenterveystyö	70
9.4.3	Sosiaalinen kuntoutus	71
9.5	Sosiaalipäivystys	73
10	Yhteydenotto ja ilmoitus sosiaalihuollon tuen tarpeen arvioimiseksi	74
10.1	Viranomaisen neuvonta- ja opastamis- velvollisuus	74
10.2	Sosiaalihuoltolain 35 §:n 1 momentin mukainen ohjaus tai yhteydenotto	74
10.3	Sosiaalihuoltolain 35 §:n 2 momentin mukainen ilmoitus	76
10.4	Lastensuojelulain 25 §:n 1 momentin mukainen ilmoitusvelvollisuus lapseen liittyvässä asiassa	76

11 Kiireellisen avun tarpeen ja palvelutarpeen arviointi . . .	79
11.1 Tuen tarpeeseen vastaavien palveluiden turvaaminen	79
11.2 Kiireellinen avun tarpeen arviointi	80
11.3 Palvelutarpeen arviointi	81
11.3.1 Palvelutarpeen arvioinnin aloittaminen	83
11.3.2 Palvelutarpeen arvioinnista vastaavan työntekijän pätevyydestä	84
11.3.3 Palvelutarpeen arvioinnin tekeminen	85
11.3.4 Palvelutarpeen arvioinnin kannalta merkityksellisen tiedon hankkiminen	86
11.3.5 Palvelutarpeen arvioinnin sisältö	87
11.3.6 Palvelutarpeen arvioinnin loppuun suorittaminen	88
11.3.7 Lastensuojelullisen näkökulman huomioiminen palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä	89
12 Omatyöntekijä	91
13 Asiakassuunnitelma	92
14 Viranomaisten välinen yhteistoiminta sosiaali- huollossa	94
14.1 Ilmoitus muulle viranomaiselle asiakkaan tuen tarpeesta	94
14.2 Monialainen yhteistyö	97
14.3 Sosiaali- ja terveydenhuollon sekä rikos- seuraamusalan henkilöstön velvoite selvittää asiakkaan hoidossa olevan henkilön tilanne	99
15 Sosiaalihuoltoa koskeva päätöksenteko ja toimeenpano	104
15.1 Yleistä	104
15.2 Päätöksenteko ja päätöksen toimeenpano sosiaalihuollossa	106
15.3 Hoidon ja huolenpidon turvaavat päätökset	108

16	Muutoksenhaku ja täytäntöönpanomääräys	109
16.1	Oikaisuvaatimus	109
16.2	Valitus hallinto-oikeuteen ja valituslupa korkeimpaan hallinto-oikeuteen	109
16.3	Tiedoksiannossa noudatettava menettely	110
16.4	Täytäntöönpanomääräys	110
III	HALLINTORAJAT YLITTÄVÄ VASTUU LAPSEN HYVINVOINNISTA	111
1	Ennaltaehkäisevä tuki ja varhainen puuttuminen osana lapsen suojelua	111
2	Terveystenhuolto	114
3	Varhaiskasvatus	118
4	Oppilas- ja opiskelijahuolto	119
5	Lapsiperheiden peruspalvelut	121
IV	PALVELUTARPEEN ARVIOINTI JA LASTENSUOJELU- LAIN 26 §	123
1	Lapsi yleis- ja erityislain rajapinnalla	123
2	Lapsen asian vireille tulo sosiaalihuollosta vastaavassa viranomaisessa ja lain valinta	125
3	Arvio oppilas- ja opiskelijahuollon keinojen riittävydestä	126
4	Lapsen mahdollisen kiireellisen lastensuojelun tuen tarpeen arviointi	127
5	Ratkaisu lapsen palvelutarpeen arvioinnin aloittamisesta ja sen laajuudesta	128
6	Lastensuojelulain mukaisten palveluiden ja tuki- toimenpiteiden tarpeen arviointi	133
6.1	Menettelyä koskevat yleiset säännökset	133
6.2	Palvelutarpeen arviointia koskevat merkinnät	135
6.3	Palvelutarpeen arvioinnin kohteet	137
6.4	Palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä hankittava selvitys	139
6.5	Sosiaalihuoltolain 41 §:n (710/1982) mukainen määräys asuntoon pääsemisestä sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi	141

Sisällys

7	Lapsen osallisuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutuminen palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä . .	144
8	Viranomaisten välinen yhteistyö palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä	146
8.1	Tuomioistuimen lupa lapsen tutkimiseen	148
8.2	Muu viranomaisten välinen yhteistoiminta palvelutarpeen arvioinnin aikana	149
9	Muita lapsen palvelutarpeen arvioinnissa huomioitavia seikkoja	151
9.1	Asiakkaan hyvä kohtelu ja neuvonta	151
9.2	Lapsen tasapainoinen kehitys ja terveys suojelun kohteena	152
9.3	Lastensuojelulain 27 §:ssä säädettyjen lastensuojelun asiakkuuden edellytysten huomioiminen palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä	154
10	Palvelutarpeen arvioinnista tehtävä yhteenveto	156
V	LASTENSUOJELUN ASIAKKUUDEN ALKAMISEN EDELLYTYKSISTÄ	159
1	Lastensuojelulaki lapsen kehityksen ja terveyden suojana	159
2	Kiireellinen lastensuojelun tukitoimenpiteiden tarve . .	161
3	Palveluiden järjestäminen palvelutarpeen arvioinnin aikana	161
4	Lastensuojelun asiakkuuden syyperusteista	162
5	Lastensuojelulain mukaisten palveluiden ja tukitoimenpiteiden tarve	164
6	Lastensuojelun asiakkuuden alkamisen muut vaikutukset	166

VI	LASTENSUOJELULAIN TARKOITUS JA KESKEISET	
	PERIAATTEET	169
1	Lastensuojelulain tarkoitus	169
2	Vastuu lapsen hyvinvoinnista	171
3	Lastensuojelun keskeiset periaatteet	173
3.1	Lapsen suotuisan kehityksen ja hyvinvoinnin edistäminen	173
3.2	Lapsen edun ensisijaisuus.	174
3.3	Hienovaraisuuden vaatimus lastensuojelussa . .	177
3.4	Avohuollon tukitoimenpiteiden ensisijaisuus . .	178
3.5	Lapsen sijaishuollon viivytyksetön järjestäminen	179
3.6	Tavoite perheen jälleenyhdistämisestä	180
VII	LAPSEN OSALLISUUDEN JA VAIKUTTAMIS-	
	MAHDOLLISUUDEN TOTEUTUMINEN LASTENSUOJELUSSA .	183
1	Osallisuus ja vaikuttamismahdollisuus lapsen perus- ja ihmisoikeutena	183
2	Lapsen osallisuuden ja vaikuttamismahdollisuuden huomioiminen lastensuojelussa	184
3	Lapsen mielipiteen selvittäminen ja sen huomioiminen	187
3.1	Lapselle mielipiteen selvittämisen yhteydessä annettava tieto	189
3.2	Lapsen mielipiteen selvittämiseen liittyvä dokumentointi.	190
3.3	Lapsen mielipiteen selvittämättä jättäminen. . .	191
3.4	Lapsen mielipiteen selvittäminen ennen kiireellistä sijoitusta	191
3.5	Lapsen mielipiteen selvittämisen toteuttaminen	192
3.5.1	Lapsen mielipiteen selvittämistä koskeva tallenne	194
3.5.2	Mielipiteen muodostamisen kannalta tarpeellinen tieto	195

Sisällys

3.5.3	Lapsen iän ja kehitystason huomioiminen	195
3.5.4	Lapsen mielipiteen huomioiminen . . .	196
3.5.5	Lapselle mielipiteen selvittämisestä johtuva vaara tai selvittämisen ilmeinen tarpeettomuus	197
4	Lapsen henkilökohtainen tapaaminen lastensuojelua toteutettaessa ja sijaishuollon aikana	198
4.1	Yhteistoiminta huoltajan kanssa.	200
4.2	Lapsen tapaaminen ilman huoltajan suostumusta ja tiedon antamatta jättäminen . .	201
4.3	Velvollisuus antaa sijaishuollossa olevalle lapselle tietoja ja mahdollisuus keskusteluun	202
5	Kaksitoista vuotta täyttäneen lapsen kuuleminen ja muu prosessipuhevalta	203
5.1	Kaksitoista vuotta täyttäneen lapsen kuulemista koskeva sääntely.	205
5.1.1	Asianosaisjulkisuus ja asiakirja-aineistoon tutustuminen.	206
5.1.2	Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän velvollisuus avustaa ja ohjata lasta	207
5.1.3	Päätöksentekotoimivaltaan liittyvä harkinta	207
5.2	Kaksitoista vuotta täyttäneen lapsen lastensuojelulain 21 §:n mukainen puhevalta. .	208
6	Edunvalvojan hakeminen ja määrääminen huoltajan sijaiseksi	209
6.1	Edunvalvojaa koskevan määräyksen hakeminen.	210
6.2	Edunvalvojaksi esitetyn henkilön sopivuuden arviointi ja lapsen mielipide	212
6.3	Hallintotuomioistuimen määräämä edunvalvoja	213
6.4	Edunvalvojan tehtävästä.	213

VIII LAPSEN HUOLTAJUUS JA OIKEUS PÄÄTTÄÄ LAPSEN	
ASIOISTA	215
1 Lapsen huollon sisältö ja tarkoitus	215
2 Lapsen huoltajat	217
2.1 Huoltajan oikeus päättää lapsen asioista ja edustaa lasta	218
2.2 Huoltajien yhteistoiminta	220
3 Lapsen vanhempi	223
IX MONIALAINEN ASiantuntemus OSANA	
LASTENSUOJELUA	225
1 Lapsen suojelu monialaisena yhteistyönä	225
2 Moniammatillisen asiantuntemuksen turvaaminen lastensuojelun toteuttamisessa ja päätöksenteossa	226
2.1 Oikeudellisen asiantuntemuksen turvaaminen	227
2.2 Lausunto- ja tietopyynnöt ja muut tavat siirtää tietoa	227
3 Lastensuojelun monialainen asiantuntijaryhmä ja sen tehtävät	228
3.1 Lastensuojelun monialainen asiantuntijaryhmä lapsen asioita vastaavan sosiaalityöntekijän työvälineenä	229
3.2 Salassapidettävän tiedon luovuttaminen monialaisen asiantuntijaryhmän jäsenille	231
3.3 Asianosaisten läsnäolo monialaisen asiantuntijaryhmän kokouksessa	232
3.4 Lastensuojelun monialainen asiantuntijaryhmä lausunnon antajana	233
4 Terveystenhuollon erityiset velvollisuudet lastensuojelussa	234
4.1 Terveystenhuollon ja lastensuojelun vastuun jakautumisen arviointi	235
4.2 Lastensuojelun asiakkaana olevan lapsen oikeudesta saada terveystenhuollon palvelut viipymättä	236

X	LASTENSUOJELULAIN MUKAISET PALVELUT JA	
	TUKITOIMENPITEET	239
1	Lapsen kehitys ja terveys suojelun kohteena	239
1.1	Lasta koskeva tieto	241
1.2	Syy-yhteyden osoittaminen	242
2	Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä	242
3	Lastensuojelulain 30 §:n mukainen asiakas-	
	suunnitelma	244
3.1	Asiakassuunnitelman laatiminen	246
3.2	Asiakassuunnitelman tarkistaminen	248
3.3	Asiakassuunnitelmanneuvottelun järjestäminen ja osallistujat	249
3.4	Asiakassuunnitelman sisältö	251
3.4.1	Avohuollon asiakkaana olevan lapsen asiakassuunnitelma	251
3.4.2	Huostaanotetun lapsen asiakas- suunnitelma	252
3.4.2.1	Huostaanotetun lapsen vanhemmalle laadittava asiakassuunnitelma	253
3.4.2.2	Velvollisuus tehdä päätös lapsen yhteydenpito- oikeuden järjestämisestä	253
3.4.2.3	Perheen jälleenyhdistämisen tavoitteen huomioiminen asiakassuunnitelmassa	254
3.4.3	Jälkihuollossa olevan lapsen tai nuoren asiakassuunnitelma	255
4	Lastensuojelun avohuolto	255
4.1	Avohuollon tukitoimenpiteen järjestäminen ja toteuttaminen	256
4.2	Toimeentulon ja asumisen turvaaminen	257
4.3	Lastensuojelun avohuollon tukitoimen- piteiden valinta ja tarkoitus	258
4.3.1	Lapsen asioista vastaavan sosiaali- työntekijän vastuu ja tehtävät	259

4.3.2	Palveluiden ja tuen tarpeen vastaavuus	260
4.3.3	Lastensuojelulain 36 §:n nojalla järjestettävät avohuollon tukitoimen- piteet	261
5	Kiireellinen avohuollon tukitoimi	265
5.1	Kiireelliseen avohuollon tukitoimenpiteen järjestäminen perustuu suostumukseen	267
5.2	Lapsen sijoittaminen yksin kiireellisenä avohuollon tukitoimenpiteenä	268
5.3	Kiireellisen avohuollon tukitoimenpiteen sopivuus, riittävyys ja mahdollisuus	269
5.4	Kiireellisen avohuollon tukitoimenpiteen merkitys huostaanoton edellytysten arvioinnissa	270
6	Kiireellinen sijoitus	272
6.1	Kiireellistä sijoitusta koskeva päätös	273
6.1.1	Asiaan osallisten mielipiteen selvittäminen	273
6.1.2	Kiireellistä sijoitusta koskevan päätöksen perustelu ja muu sisältö	274
6.1.3	Kiireellisen sijoituksen täytäntöön- pano	275
6.2	Kiireellisen sijoituksen jatkamista koskeva päätös	276
6.3	Kiireellisen sijoituksen lopettamista koskeva päätös ja raukeaminen	277
6.4	Kiireelliseen sijoitukseen ja sen jatkamiseen liittyvien määräaikojen laskeminen	278
7	Velvollisuus lapsen huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen	279
7.1	Menettelylliset perusoikeudet, oikeusturva ja hyvän hallinnon vaatimukset	280
7.2	Perheen jälleenyhdistämisen tavoite	281

Sisällys

7.3	Huostaanoton ja sijaishuoltoon sijoittamisen edellytykset	281
7.3.1	Huostaanoton syyperusteet.	282
7.3.2	Avohuollon tukitoimenpiteen sopimattomuus, riittämättömyys tai mahdottomuus	285
7.3.3	Sijaishuollon lapsen edun mukaisuus .	286
8	Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle	288
8.1	Lapsen läheisverkoston kartoittaminen	288
8.1.1	Lapsen huoltoa koskeva ratkaisu.	291
8.1.2	Lapsen huoltoa koskevan määräyksen hakeminen	292
8.1.3	Lapsen huoltajaksi määrätyn henkilön taloudellinen tukeminen lapsen hoidon ja kasvatuksen turvaamiseksi	293
8.1.3.1	Lain valinta.	293
8.1.3.2	Lapsen hoidon ja kasvattamisen turvaamiseksi maksettava taloudellinen tuki	294
8.1.4	Lapsen sijoittaminen läheisverkostoon lastensuojeluviranomaisen päätöksellä.	295
8.2	Lapsen sijoittaminen yksin avohuollon tukitoimenpiteenä	296
8.2.1	Asianosaisten suostumus sijoituksen edellytyksenä	296
8.2.2	Avohuollon sijoituksen oikeusvaikutukset.	297
8.2.3	Yksin lapseen kohdistuvan avohuollon sijoituksen tarpeeseen liittyvät edellytykset	298
8.2.4	Yksin lapseen kohdistuvan avohuollon sijoituksen jatkamisen edellytysten arviointi	301

8.3	Lapsen sijaishuolto	302
8.3.1	Lapsen sijaishuolto julkisena hallinto- tehtävänä	302
8.3.2	Vastuu lapsen sijaishuoltopaikan valinnasta	303
8.3.3	Sijaishuollon järjestämistavan ja sijaishuoltopaikan valinta	304
8.3.3.1	Perhehoito	306
8.3.3.2	Laitoshuolto	309
8.3.3.3	Muu lapsen tarpeiden edellyttämä tapa järjestää lapsen sijaishuolto	311
8.3.3.4	Lapsen väliaikainen sijoittaminen vanhempansa tai muun huoltajan luokse	313
9	Sijaishuollossa olevan lapsen huolto	314
9.1	Yhteistyö sijaishuollon aikana	315
9.2	Oikeus päättää lapsen henkilöä koskevista asioista sijaishuollon aikana	316
9.2.1	Huostaanoton tarkoitus rajaa viranomaisen oikeutta päättää lapsen henkilöön liittyvistä asioista	317
9.2.2	Sijaishuollossa olevan lapsen terveyden- huollosta, opetuksesta ja muista merkittävistä asioista päättäminen	318
9.2.3	Huoltajan ja lapsen mielipiteen selvittäminen ja huomioiminen	319
9.3	Sijaishuollossa olevan lapsen nimi, kansalaisuus ja uskonto	320
9.4	Sijaishuollossa olevan lapsen tosiasiallisen hoito-, huolenpito- ja kasvatustehtävän toteuttaminen	322
9.5	Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän vastuu perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen turvaamisesta	324
9.6	Lapsen huollon siirtäminen perhehoitajalle	325

10	Sijaishuollossa olevan lapsen yhteydenpito-oikeus . . .	326
10.1	Ihmissuhteet ja yhteydenpito sijaishuollon aikana	327
10.1.1	Lapsen kehityksen kannalta tärkeät, jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet lapsen oikeutena	329
10.1.2	Velvollisuus tukea ja edistää lapsen yhteydenpito-oikeuden toteutumista .	329
10.2	Lapsen edun mukaisen yhteydenpidon arvioinnissa huomioon otettavia seikkoja	330
10.2.1	Ihmissuhteiden turvaaminen osana lapsen hyvää huoltoa ja huolenpitoa . .	331
10.2.2	Sijaishuoltopaikan hoito ja kasvatustehtävän sujuvuuden huomioiminen .	332
10.2.3	Lapsen yhteydenpito-oikeuden toteuttaminen edellyttää yksilöllistä arviointia	333
10.3	Lapsen yhteydenpidon edistäminen ja tukeminen	334
10.4	Lapsen sijaishuoltopaikan etäisyys	336
10.5	Lapsen yhteydenpito-oikeuden toteuttamisesta sopiminen tai päättäminen . . .	336
10.5.1	Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän velvollisuus ohjata ja neuvoa . .	337
10.5.2	Velvollisuus tehdä valituskelpoinen hallintopäätös	338
10.5.3	Asiaan osallisten sopimustahdon varmistaminen	340
10.5.4	Asiaan osallisen sopimustahdon muutos	340
10.6	Sijaishuoltopaikan sääntöjen ja käytäntöjen suhde lapsen yhteydenpito-oikeuden toteuttamiseen	341

10.7	Lapsen erityinen perus- ja ihmisoikeus julkisen vallan käytön kohteena	342
10.7.1	Menettelyllisten perusoikeuksien ja oikeusturvan toteutumisen turvaaminen	343
10.7.2	Tavoitteena lapsen etua parhaiten toteuttavan oikeudenmukaisen tasapainon löytäminen	343
11	Lapsen yhteydenpito-oikeuden rajoittaminen	344
11.1	Perus- ja ihmisoikeus rajoituksen kohteena . . .	345
11.2	Lapsen yhteydenpidon rajoittamisen edellytykset	346
11.3	Perheen jälleenyhdistämisen tavoitteen huomioiminen lapsen yhteydenpitoa rajoitettaessa	347
11.4	Yhteydenpidon rajoittaminen sijaishuollon tarkoituksen ja huolenpitotehtävän turvaamiseksi	348
11.4.1	Rajoittamisperusteen ja oikeus- normin vastaavuus	349
11.4.2	Yhteydenpidosta sijaishuollon toteuttamiselle johtuva vaara rajoitusperusteena	353
11.4.3	Rajoitusperusteen kaksiosaisuus	354
11.4.4	Rajoitusperusteen perus- ja ihmis- oikeuslähtöinen harkinta	355
11.5	Yhteydenpidon rajoittaminen lapsen hengen, terveyden, kehityksen tai turvallisuuden turvaamiseksi	356
11.5.1	Yhteydenpidon rajoittamisen edellytysten arvioinnista	356
11.5.2	Lapsen oirehdinta yhteydenpidon rajoittamisen syynä	357
11.5.3	Vanhemman tai muun läheisen henkilön menettely yhteydenpidon rajoittamisen syynä	359

Sisällys

11.6	Yhteydenpidon rajoittaminen muiden henkilöiden turvallisuuden vuoksi	359
11.7	Yhteydenpidon rajoittaminen lapsen vastustuksesta johtuen	360
11.8	Yhteydenpidon rajoittamisen tavat.	361
12	Huostassapidon kesto	364
12.1	Lapsen huostaanotto on voimassa toistaiseksi. .	365
12.1.1	Perheen jälleenyhdistämisen tavoite . .	366
12.1.2	Huostassapidon lopettamisen edellytysten arviointi	366
12.1.3	Lapsen huollon siirron vaikutus huostassapidon edellytyksiin.	367
12.2	Huostaanoton ja sijaishuollon lastensuojelulain 40 §:n mukaisen tarpeen poistuminen	367
12.2.1	Huostaanoton syyperusteen olemassaolon arviointi	368
12.2.2	Huostaanoton avohuoltoon liittyvän edellytyksen olemassaolon arviointi	370
12.2.3	Arvio sijaishuollon lapsen edun mukaisuudesta	371
12.3	Huostassapidon lopettamista koskevan päätöksen täytäntöönpanosta.	371
12.4	Lapsen etu sijaishuollon jatkamisen perusteena	372
12.4.1	Sijaishuollon kesto	374
12.4.2	Lapsen ja sijaishuoltoa antavan välillä vallitsevan kiintymyssuhteen laatu	377
12.4.3	Lapsen ja hänen vanhempiansa välinen kanssakäyminen	378
12.4.4	Lapsen mielipide	378

13	Jälkihuolto	379
13.1	Jälkihuollon tarkoitus ja sisältö	379
13.2	Lapsen ja nuoren oikeus jälkihuoltoon	381
13.2.1	Subjektiivinen oikeus jälkihuoltoon	382
13.2.2	Jälkihuollon asiakassuunnitelma ja palvelun järjestämistä koskeva päätös	382
13.2.3	Kotikunnan muutoksen vaikutus jälkihuoltoon	384
13.2.4	Harkinnanvarainen jälkihuollon järjestäminen	384
13.3	Jälkihuollon sisältö	385
13.4	Jälkihuollon päättyminen	387
XI	LASTENSUOJELUASIAN VALMISTELU JA PÄÄTÖKSEN- TEKO	391
1	Hallintoasian vireille tulo lastensuojelussa ja asian käsittely	391
1.1	Käsittelyvelvollisuus ja viivytyksetön käsittely lastensuojelussa	392
1.2	Hallintoasian vireille tulo ja asianosaisuus	393
1.2.1	Asiaan osalliset lastensuojelussa	394
1.2.2	Asiaan osallisen oikeus vaatia päätöstä yhteydenpidosta lapseen	395
1.3	Tulkitseminen ja kääntäminen	396
1.3.1	Tulkitsemiseen ja kääntämiseen oikeutetut	397
1.3.2	Tulkitsemisen ja kääntämisen sisältö ja tarkoitus	399
1.3.3	Tulkitseminen ja kääntäminen asian selvittämiseksi tai asianosaisen oikeuksien turvaamiseksi	400
1.4	Oikeus käyttää avustajaa tai asiamiestä	402
1.4.1	Hallintoasia	403
1.4.2	Asiamies	404
1.4.3	Avustaja	404

Sisällys

1.4.4	Asiamiehelle tai avustajalle määrättävä esiintymiskielto.	405
1.4.5	Asianosaisen tai asiaan osallisen tukihenkilö.	406
1.4.6	Lainopillisen koulutuksen vaatimus . .	407
1.4.7	Kaksitoista vuotta täyttäneen lapsen oikeus käyttää asiamiestä tai avustajaa.	407
2	Hallintolain lastensuojeluasian valmistelua ja päätöksentekomenettelyä ohjaava sääntely	409
2.1	Hallinnon oikeusperiaatteet lastensuojeluviranomaisen menettelyn ohjenuorana.	409
2.2	Hallintolain 6 luvun säännökset asian selvittämisestä ja asianosaisen kuulemisesta . .	414
2.2.1	Lastensuojelulain valmisteluun liittyvät erityissäännökset	415
2.2.2	Hallintoasian riittävä ja asianmukainen selvittäminen	416
2.3	Selvittämisvelvollisuus ja selvittämisvastuun jakautuminen.	417
2.3.1	Asian selvittämiseen liittyvä korostunut huolellisuusvelvoite lastensuojelussa . .	418
2.3.2	Hallinnon oikeusperiaatteiden huomioiminen valmistelussa.	419
2.3.3	Asiaan osallisen selvittämis- ja myötävaikutusvelvollisuus	420
2.4	Asianosaisen oma-aloitteinen oikeus toimittaa selvitystä vireillä olevassa asiassa	421
2.5	Lausunto- ja selvityspyyntöjen yksilöinti	423
2.6	Asiakirjan täydentämistä, selityksen antamista ja selvityksen esittämistä varten asetettava määräaika	424
2.6.1	Määräajan pituutta koskeva harkinta	425
2.6.2	Asian ratkaiseminen, jos määräaikaa ei noudateta	425

2.7	Viranomaisen yleinen velvollisuus informoida asianosaisia menettelystä hallintotoiminnassa. .	426
3	Lapsen huostaanottoa sekä sijaishuoltoa koskevan asian valmistelu	427
3.1	Lastensuojeluasian valmistelu parityönä.	428
3.2	Monialainen asiantuntija-apu valmistelun tukena	428
3.3	Oikeus pyytää lausuntoja ja muita tietoja. . . .	430
3.3.1	Lastensuojelulain 41 §:n 2 momentin mukainen lausuntopyyntö	430
3.3.2	Sosiaalihuollon asiakaslain 20 §:n mukainen tieto/selvityspyyntö	432
3.3.3	Lausunto- ja tietopyynnot täydentävät toisiaan.	434
3.3.4	Asian riittävän selvittämisen vaatimus.	435
3.4	Monialaisen asiantuntemuksen ja tiedon huomioiminen lastensuojeluasian valmistelussa	435
3.5	Läheisverkoston kartoittaminen ennen kodin ulkopuolista sijoitusta	437
3.6	Lapsen terveydentilan tutkiminen ennen sijaishuoltoon sijoittamista.	438
4	Päätöksenteon kannalta merkityksellinen tieto	439
4.1	Lapsen asiakaskertomukset	439
4.1.1	Asiakirjaselvityksen asiallinen ja ajallinen yhteys ratkaistavana olevaan asiaan.	440
4.1.2	Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän yhteenveto ja monialainen tieto	440
4.2	Avoin ja näkyvä valmistelu.	441
4.3	Selvittämisen kohteena ratkaisun kannalta merkitykselliset tosiseikat.	442
4.4	Sovellettavan oikeusnormin tunnusmerkistö ohjaa hallintoasian selvittämistä.	443

5	Huostaanoton edellytysten selvittäminen	444
5.1	Kasvuolosuhteesta tai lapsen huolenpidon puutteesta johtuva vakavan vaaran uhka lapsen kehitykselle tai terveydelle	444
5.2	Lapsen omasta käyttäytymisestä aiheutuva vakava vaara lapsen kehitykselle tai terveydelle	445
5.3	Muita valmistelun yhteydessä huomioitavia seikkoja	447
5.3.1	Huostaanoton syystä johtuva lapsen oireilu	447
5.3.2	Huostaanoton syyperusteet ja muut edellytykset arvioitava yksilöllisesti myös sisarusten kohdalla	447
5.3.3	Lapsen mielenterveydelliset ongelmat lastensuojelun tarpeen taustalla	448
5.3.4	Lastensuojelullinen huoli huostaanoton syynä	448
5.4	Avohuollon tukitoimenpiteiden sopimattomuus, riittämättömyys tai mahdottomuus selvityksen kohteena	450
5.5	Sijaishuollon lapsen edun mukaisuus	452
5.6	Sijaishuoltopaikan sopivuuden selvittäminen	453
5.6.1	Lapsen ja muiden asiaan osallisten mielipiteiden ja toivomusten huomioiminen	454
5.6.2	Sijaishuoltopaikan sopivuus	454
5.6.3	Sijaishuollon järjestämistapa	455
5.6.4	Lainsäädännön sijaishuollon järjestämiselle asettamien reunaehtojen huomioiminen valmistelun yhteydessä	457
5.6.5	Sijaishuoltopaikan ja kodin välinen etäisyys	458
5.6.6	Sisarusten sijaishuoltopaikan valinta	458
5.6.7	Lapsen kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioiminen sijaishuoltopaikkaa valittaessa	458

5.6.8	Selvitys sijaishuoltopaikan sopivuudesta lapselle.	459
5.7	Lapsen sijaishuoltopaikan muuttamista koskevan asian valmistelu.	460
6	Lapsen yhteydenpidon rajoittamista koskevan asian valmistelu	461
6.1	Lapsen yhteydenpidon rajoittamista koskevien edellytysten selvittäminen	462
6.2	Henkilön tai henkilöiden yksilöinti ja määräajan sekä rajoittamisen tavan ja laajuuden harkinta .	463
7	Lapsen huostassapidon lopettamista koskevan asian valmistelu	463
7.1	Huostassapidon lopettamisen edellytysten arviointi viran puolesta	464
7.2	Asianosaisen hakemus huostassapidon lopettamisesta	464
7.3	Huostassapidon lopettamisen edellytysten selvittäminen	465
8	Erillinen päätösesitys valmistelun lopputuloksena	467
8.1	Lastensuojelulliseen arviointiin perustuva pätösesitys kuulemisen kohteena	468
8.1.1	Toimenpiteen oikeudellisten edellytysten arviointi lasten- suojelullisesta näkökulmasta	469
8.1.2	Pätösesityksen johdonmukaisuus ja selkeys	469
8.2	Erillinen päätösesitysasiakirja	470
8.2.1	Pätösesityksen sisältö	471
8.2.2	Kuultavan näkemyksen merkitys toimivallan jakautumisen kannalta ...	471
9	Kuulemismenettely	472
9.1	Asiaan osallisen oikeus tulla kuulluksi ennen päätöksen tekemistä	473
9.1.1	Kuulemismenettelyyn liittyvät käsitteet	473

Sisällys

9.1.2	Kuulemisen tarkoitus	474
9.1.3	Oikeus käyttää avustajaa	474
9.2	Kuulemisessa noudatettavat menettelytavat . . .	475
9.3	Kuulemisen ajankohta	477
9.4	Kuulemisesta ilmoittaminen	477
9.4.1	Kirjallisen kuulemisilmoituksen sisältö	478
9.4.2	Viranomaisen velvollisuus varata tilaisuus tulla kuulluksi	479
9.4.3	Kuulemisen kohteena olevien asiakirjojen toimittaminen asiaan osalliselle tai mahdollisuus tutustua niihin	480
9.5	Kuulemisilmoitus kirjallisena tiedoksiantona . .	481
9.6	Viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 § ja kuulemisen kohteena oleva aineisto	482
9.6.1	Asiaan osallisen oikeus saada asiakirjat haluamassaan muodossa . . .	483
9.6.2	Tiedon luovuttamatta jättämisen edellytyksiin liittyvä harkinta	483
10	Lastensuojelulain 42 §:n säännös lapsen mielipiteen selvittämisestä ja asiaan osallisten kuulemisesta	484
10.1	Lapsen mielipiteen selvittäminen ja huomioon ottaminen päätöksenteossa	485
10.2	Kaksitoista vuotta täyttäneen lapsen kuuleminen hallintolain 34 §:n mukaisesti . . .	487
10.3	Asiaan osallisten kuuleminen hallintolain 34 §:n 1 momentin mukaisesti lastensuojelu- asiassa	487
10.4	Huostaanottoa ja sijaishuoltoon sijoittamista koskevan hakemuksen valmistelun aloittaminen	489
10.4.1	Lapsen huostaanottoa ja sijais- huoltoon sijoittamista koskeva hakemus ei ole päätös tai ratkaisu	490

10.4.2	Hallinto-oikeus ratkaisee hakemus- asian ensiasteena	491
10.5	Kuulemistilaisuuden jälkeen tullut uusi selvitys	493
10.6	Toimivallan jakautuminen johtavan viranhaltijan ja hallinto-oikeuden välillä	494
10.6.1	Ennen kuulemistilaisuutta ilmaistun vastustuksen merkitys toimivallan jakautumisessa	495
10.6.2	Kuulemistilaisuudessa ilmaistun mielipiteen merkitys toimivallan jakautumisen kannalta	497
10.6.3	Kirjallinen kuuleminen	498
10.7	Asianosainen tai muu asiaan osallinen ei käytä hänelle varattua kuulemistilaisuutta	499
10.8	Lastensuojelulain 42 §:n 3 momentin mukainen kuulematta jättäminen	501
10.8.1	Kuulematta jättäminen puuttuvan yhteydenpidon vuoksi silloin, kun kuuleminen ei ole välttämätöntä asian selvittämiseksi	502
10.8.2	Kuulematta jättäminen kuultavan tuntemattoman asuin- tai olinpaikan vuoksi.	503
10.8.3	Kuulematta jättäminen lapsen suojattujen oikeushyvien turvaamiseksi kun se on lapsen edun toteutumisen kannalta välttämätöntä	503
10.8.4	Kaksitoista vuotta täyttäneen lapsen kuulematta jättämisen perusteet	504
10.8.5	Päätöksentekotoimivalta ja todisteellinen tiedoksianto	504

Sisällys

11 Perusteltu päätös yksilön perusoikeutena	505
11.1 Oikeus saada perusteltu päätös	505
11.1.1 Sosiaalihuollon järjestäminen perustuu aina päätökseen	506
11.1.2 Viranomaisen perusteluvelvollisuus ja perustelun merkitys oikeusturvan takeena	506
11.1.3 Lastensuojelun asiakirjojen hallinnollis-juridinen tarkoitus	507
11.1.4 Päätöksen perustelun ymmärrettävyys, selkeys ja yksiselitteisyys	508
11.2 Päätöksen sisältö	509
11.2.1 Kirjallinen päätös	509
11.2.2 Suullinen päätös	510
11.3 Päätöksen perustelu	510
11.3.1 Päätöksen tosiasia-perustelut	511
11.3.2 Sovellettava lainsäädännös	512
12 Lapsen huostaanottoa ja sijaishuoltoon sijoittamista koskevan päätöksen tai hakemuksen perustelusta	512
12.1 Tosiseikaston ja oikeusnormin vastaavuus	512
12.2 Päätöksen perustelun tiedonvälitystehtävä	514
12.2.1 Huostaanoton syyperusteiden konkretisointi perustelussa	514
12.2.2 Huostaanoton avohuoltoon ja lapsen etuun liittyvien edellytysten konkretisointi perustelussa	516
12.3 Perustelun tiedonvälitystehtävää haittaavat tekijät	516
12.4 Olettamukset, subjektiiviset käsitykset tai näkemykset ja vahventamattomat epäilyt perustelussa	518
12.5 Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän yhteenveto	521

13	Huostaanoton edellytykset perustelussa	522
13.1	Huostaanoton syyperusteet	522
13.1.1	Lapsen kasvuolosuhteisiin ja huolenpidon puutteisiin liittyvien syiden yksilöinti	524
13.1.1.1	Huostaanoton syiden yksilöinti	525
13.1.1.2	Huostaanoton syiden taustatekijät perustelussa	526
13.1.2	Lapsen huolenpidon puutteen ja muun kasvuolosuhteen yhteys lapsen kehitykselle tai terveydelle aiheutuvaan vakavaan vaaran uhkaan	527
13.1.3	Lapsen oma käytös huostaanoton syynä	528
13.1.3.1	Päihhteet vakavaa vaaraa lapsen kehitykselle aiheuttavana tekijänä	529
13.1.3.2	Rikollinen teko tai teot vakavaa vaaraa lapsen kehitykselle tai terveydelle aiheuttavana tekijänä	529
13.1.3.3	Muu lapsen terveyttä tai kehitystä vakavasti vaarantava käyttäytyminen	530
13.1.3.4	Mielenterveysongelma tai huostaanoton syyn aiheuttama oireilu lapsen käyttäytymisen syynä	530
13.1.3.5	Lapsen kasvuolosuhteiden ja huolenpidon puutteiden vaikutus lapsen käyttäytymiseen	531
13.1.4	Lapsen käytöksen aiheuttama vakava vaara lapsen terveydelle tai kehitykselle	531

Sisällys

13.1.5	Avohuollon tukitoimenpiteiden sopimattomuus, riittämättömyys tai mahdottomuus	532
13.1.5.1	Huostaanoton avohuoltoon liittyvän edellytyksen osoittaminen perustelussa . .	532
13.1.5.2	Selvitys tosiasiallisesti toteutuneista avohuollon tukitoimenpiteistä.	533
13.1.6	Sijaishuollon lapsen edun mukaisuuden arviointi ja siihen liittyvä vaihtoehtojen vertailu	534
13.1.6.1	Lapsen etu ja sen arviointi perustelussa.	535
13.1.6.2	Vaihtoehtojen avoin ja näkyvä vertailu perustelussa	535
13.1.6.3	Miksi sijaishuolto kodin ulkopuolella on lapsen kannalta parempi ratkaisu . .	538
13.1.6.4	Lapsen edun yksilöllinen arviointi	538
13.2	Muuta päätöksen tai hakemuksen sisällössä huomioitavaa.	540
14	Lapsen huostaanottoa ja sijaishuoltoon sijoittamista koskevan hakemuksen valmistelu (LSL 44 §)	540
14.1	Riittävän laaja ja monipuolinen selvitys puolueettoman päätöksenteon edellytyksenä . .	541
14.2	Viranomaisen vaatimus ja sen perusteleminen sekä hakemuksen muut sisältövaatimukset . . .	543
14.3	Hakemuksen liitteet, muut selvitykset sekä liiteluettelo	544
14.3.1	Liiteluettelo	545
14.3.2	Hakemuksen liiteasiakirjat	546
14.3.3	Hakemuksen vireille tulon jälkeen toimitettava selvitys	546

14.4	Asiakassuunnitelma	547
14.4.1	Arvio sijaishuollon kestosta.	548
14.4.2	Kiireellisesti sijoitettua lasta koskevat asiakassuunnitelmat	548
14.4.3	Huostaanotetun lapsen vanhemmalle laadittava asiakassuunnitelma	549
14.5	Muut päätöksentekoon vaikuttavat selvitykset ja asiakirjat	549
14.5.1	Hallinto-oikeuteen toimitettavan muun asiakirja-aineiston laajuuteen liittyvä harkinta	550
14.5.2	Lasta koskevat hallintopäätökset ja muut ratkaisut	552
14.6	Selvitys perheelle ja lapselle annetuista tai tarjotuista avohuollon tukitoimista	553
14.7	Selvitys läheisverkoston kartoittamisesta	553
14.8	Selvitys sijaishuoltopaikasta	554
14.9	Asiantuntijoiden lausunnot	555
14.10	Selvitys lapsen terveydentilan tutkimisesta	556
14.11	Selvitys lastensuojelulain 42 §:n mukaisesta lapsen mielipiteen selvittämisestä ja asiaan osallisten kuulemisesta	557
14.12	Muuta	558
15	Sijaishuoltopaikan muuttamista koskeva päätös	558
16	Lapsen yhteydenpidon rajoittamista koskevan päätöksen perustelu	560
16.1	Yhteydenpidon rajoittaminen sijaishuollon tarkoituksen ja huolenpitotehtävän turvaamiseksi	560
16.2	Yhteydenpidon rajoittaminen lapsen hengen, terveyden, kehityksen tai turvallisuuden turvaamiseksi	561
16.3	Yhteydenpidon rajoittaminen muiden henkilöiden turvallisuuden vuoksi	562
16.4	Yhteydenpidon rajoittaminen lapsen vastustuksesta johtuen	562

Sisällys

16.5	Lapsen olinpaikan salaaminen	562
16.6	Päätöksenteko yhteydenpidon rajoittamista koskevassa asiassa	563
17	Huostassapidon lopettamista koskeva päätös	564
17.1	Huostassapidon edellytykset poistuneet	565
17.2	Huostassapidon tarve yhä olemassa	565
17.3	Huostassapidon jatkaminen lapsen edun vuoksi	566
18	Valitusosoitus tai oikaisuvaatimusohje viranhaltijan päätökseen	567
18.1	Valitusosoitus	567
18.2	Oikaisuvaatimusohje	568
18.3	Asiaan osallisen oikeus saada valitusosoitus tai oikaisuvaatimusohje	569
19	Valituskelpoisen hallintopäätöksen tiedoksiannossa noudatettava menettely	569
19.1	Viranhaltijan päätöksen tavallinen tiedoksianto	570
19.2	Viranhaltijan päätöksen todisteellinen tiedoksianto	571
19.2.1	Henkilökohtainen tiedoksianto	572
19.2.2	Saantitodistustiedoksianto	572
19.2.3	Haastetiedoksianto	572
19.2.4	Yleistiedoksianto	573
	LÄHDELUETTELO	575
	ASIAHAKEMISTO	581